

## MĂSURILE ÎNTREPRINSE DE STATE ÎN PROCESUL EXECUTĂRII HOTĂRÂRILOR CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI



**Diana SÂRCU,**  
conf. univ., dr. hab. în drept,  
Director INJ



**Corina ȘIMAN,**  
doctorandă, USM

### SUMAR

Urmare a pronunțării hotărârilor de constatare a unor încălcări de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, statele vizate, datorită forței obligatorii a acestor acte jurisdicționale, întreprind măsuri cu caracter individual și general potrivite pentru a implementa concluziile Curții. Aceste două categorii de măsuri reprezintă acțiuni indispensabile și imperative puse pe seama statului reclamat întru înlăturarea încălcării Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și prevenirea noilor încălcări similare, deosebindu-se în mod esențial, prin specificul fiecăreia și natura impactului produs.

**Cuvinte-cheie:** Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, forța obligatorie a hotărârilor Curții, stat reclamat, executarea hotărârilor Curții, măsuri cu caracter individual, măsuri cu caracter general.

În virtutea articolului 46 § 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare – Convenția) statele-părți și-au asumat angajamentul de a se conforma hotărârilor definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului (în

### THE MEASURES TAKEN BY STATES IN THE PROCESS OF EXECUTION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS' JUDGMENTS

#### SUMMARY

As a result of the delivery of judgments finding violations by the European Court of Human Rights the concerned states, due to the binding force of these judicial acts, take the appropriate individual and general measures in order to implement the Court's conclusions. These two categories of measures are indispensable and imperative actions for the removal of the violation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and for the prevention of new similar violations, attributed to the respondent state, which differ in the particularity of each and the nature of the produced impact.

**Key-words:** *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, binding force of the Court's judgments, respondent state, execution of the Court's judgments, individual measures, general measures.*

continuare – Curtea) în cauzele în care ele sunt părți. Angajamentul respectiv se materializează prin întreprinderea unor măsuri de către statul reclamat în temeiul unei hotărâri a Înaltei Curți de la Strasbourg întru înlăturarea încălcării constatate.

Astfel, statul reclamat este obligat să realizeze **măsuri cu caracter individual**, ale căror scop este de a asigura că încălcarea Convenției, constatată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a încetat și că reclamantul este restabilit, în măsura în care este posibil, în situația sa anterioară încălcării Convenției de către autoritățile statale. În cazul în care nu este posibilă *restitution in integrum* autoritățile sunt ținute de obligația de a repara integral prejudiciul cauzat.

Măsurile individuale, în primul rând, constau din acțiuni corective imediate de natură să înceteze încălcarea comisă și dacă este cazul – plata sumei acordate în calitate de satisfacție echitabilă.

Așadar, statul în cauză are obligația de a plăti satisfacția echitabilă stabilită de Curte în temeiul articolului 41 din Convenție, pentru prejudiciul material și al celui moral suferite, precum și pentru costurile și cheltuielile suportate de către reclamant. Pentru ca reclamantul să beneficieze de satisfacție echitabilă este necesar ca să fie întrunite următoarele condiții fundamentale ce rezultă din articolul 41: Curtea să declare că a avut loc o încălcare a Convenției ori a Protocoloalelor la aceasta; dreptul intern nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări; și Curtea trebuie să constate că este cazul de a oferi reclamantului o satisfacție echitabilă. În acest context, accentuăm că uneori Înalta Curte de la Strasbourg poate să declare printr-o hotărâre că simpla constatare a încălcării Convenției constituie o reparație echitabilă suficientă. Bunăoară, în speța *Christine Goodwin c. Regatului Unit* Curtea a declarat în unanimitate că constatarea încălcării constituie în sine o satisfacție echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit de reclamantă, însă a dispus achitarea sumei de 39 mii euro pentru costurile și cheltuielile suportate de către ea [11, §§120, 123]. Condițiile adiționale, preponderent de natură procedurală, ce trebuie să fie respectate de către reclamant pentru ca să obțină o reparație echitabilă în sensul articolului 41 din Convenție sunt stabilite de articolul 60 din Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului.

De regulă, suma determinată de Curte se achită în termen de trei luni de la pronunțarea hotărârii, iar în eventualitatea neachitării în termenul indicat de Curte suma crește din cauza dobânzii. Adesea se confundă și se consideră că executarea unei hotărâri a Înaltei Curți de la Strasbourg se limitează la aspectul financiar, însă acesta reprezintă doar un mic „fragment” din procesul de executare a unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului. Anume plata satisfacției echitabile, în calitate de măsură cu caracter individual, nu constituie obiectul unei alegeri a statului reclamat, fiind indicată în mod expres în dispozitivul hotărârii pronunțate de instanța europeană.

Alegerea celorlalte categorii de măsuri, ce urmează a fi întreprinse de către stat conform articolului 46 § 1 din Convenție, rămâne, de regulă, la discreția statului în cauză, în virtutea caracterului declarativ al hotărârilor pronunțate de Înalta Curte de la Strasbourg. În cauza *Assanidze c. Georgiei*, instanța europeană a reiterat că hotărârile sale sunt, esențialmente, declarative prin natură și că, în general, ține, în primul rând, de statul vizat să aleagă mijloacele ce urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă pentru a-și onora obligația ce rezultă din articolul 46 din Convenție, cu condiția ca aceste mijloace să fie compatibile cu concluziile stabilite în hotărârea Curții. În continuare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a explicat că această discreție, în privința manierei de executare a unei hotărâri, reflectă libertatea de alegere atașată obligației primordiale

a statelor-părți la Convenție de a proteja drepturile și libertățile garantate [9, § 202].

Urmările încălcării nu pot fi întotdeauna înlăturate doar prin acordare a unei sume bănești sau prin simpla constatare a încălcării. În funcție de circumstanțele cauzei, obligația fundamentală de a asigura, pe cât este posibil *restitutio in integrum*, poate necesita măsuri adiționale.

O măsură de acest gen ar fi reexaminarea sau redeschiderea procedurilor judiciare interne. În acest context, ținem să menționăm faptul că la 19 ianuarie 2000, în cadrul celei de-a 694-a reuniuni, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea nr. R (2000) 2 către statele-membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului [7]. Prin intermediul acestei recomandări Comitetul de Miniștri încurajează părțile contractante să examineze sistemele lor de drept național în vederea asigurării că există posibilități adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazurile în care Curtea a constatat o încălcare a Convenției, în special unde:

- reclamantul continuă să sufere consecințe negative foarte grave din cauza rezultatului deciziei naționale în cauză, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot fi rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere;
- hotărârea Curții duce la concluzia că decizia națională contestată este în esență contrară Convenției sau încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate, încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate.

Grație acestei recomandări a Comitetului de Miniștri, majoritatea sistemelor de drept național ale statelor-membre prevăd în mod expres, la momentul actual, posibilitatea de a reexamina ori redeschide cauze urmare a unei hotărâri a Curții. Aceleași dispoziții sunt prevăzute și în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova [1], la articolul 449 literele g) și h), ca temeuri de declarare a revizuirii:

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a inițiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova;
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale care poate fi remediată, cel puțin parțial, prin anularea hotărârii pronunțate de o instanță de judecată națională.

Astfel, în baza articolului 447 din Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, Agentul guvernă-



mental, precum și părțile și alți participanți la proces, dar și persoanele care nu au participat la proces, însă care sunt lezate în drepturi prin hotărârea, încheierea sau decizia judecătorească sunt în drept să depună cerere de revizuire în situațiile nominalizate.

Deși Codul de procedură penală al Republicii Moldova [2] conține norme generale cu privire la instituția revizuirii, acesta distinge o modalitate *sui generis* a revizuirii, și anume – *Revizuirea cauzei în urma pronunțării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului*, dedicând un articol aparte acestei situații (articolul 464<sup>1</sup>). Respectiv, hotărârile irevocabile pronunțate în cauzele în care Înalta Curte de la Strasbourg a constatat o încălcare a drepturilor sau a libertăților fundamentale ale omului ori a dispus scoaterea cauzei de pe rol ca urmare a soluționării amiabile a litigiului dintre stat și reclamanți pot fi supuse revizuirii, dacă cel puțin una dintre consecințele grave ale încălcării Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a Protocoloalelor adiționale la aceasta continuă să se producă și nu poate fi remediată decât prin revizuirea hotărârii pronunțate.

Spre deosebire de Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală nu îi conferă Agentului guvernamental dreptul de a solicita revizuirea cauzei în urma pronunțării hotărârii de către instanța europeană, această prerogativă aparținând persoanei al cărei drept a fost încălcat, rudelor condamnatului, chiar după decesul acestuia, doar dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului și procurorului.

Pe bună dreptate, în doctrină a fost accentuat faptul că „aplicarea principiului *restitutio in integrum* este mai ușoară, când încălcarea dreptului s-a produs printr-un act anulabil sau revocabil” [8, p.236], și nu printr-un act, precum o hotărâre judecătorească irevocabilă.

Măsurile individuale ce asigură realizarea principiului *restitutio in integrum* pot consta în:

- revocarea unui ordin de expulzare emis împotriva unui străin, în pofida riscului real de a fi supus tratamentelor rele în țara de întoarcere (e.g. *Saadi c. Italiei* [15]),
- radierea din cazier a anumitor mențiuni (e.g. *Malisiewicz-Gasior c. Poloniei* [13]),
- excluderea din buletinul de identitate a unor mențiuni (e.g. *Sinan Işik c. Turciei* [18]),
- deschiderea unei școli pentru a oferi posibilitatea de a instrui copiii reclamanților (e.g. *Sampanis și alții c. Greciei* [16]),
- acordarea cetățeniei (e.g. *Kim c. Rusiei* [12]) etc.

Uneori asemenea măsuri cu caracter individual sunt indicate în mod explicit în dispozitivul hotărârii pronunțate de către Înalta Curte de la Strasbourg, precum în speța *Brumărescu c. României* [10], potrivit căreia statul reclamat a fost obligat să-i restituie reclamanților casa în litigiu și terenul pe care ea era amplasată, cu excepția apartamentului și părții de teren corespunzătoare deja restituite.

Mai importante, din perspectiva impactului produs, sunt **măsurile cu caracter general** pe care statul reclamat este obligat să le întreprindă întru executarea hotărârii pronunțate în privința sa. Măsurile generale se concentrează asupra prevenirii viitoarelor încălcări ale Convenției din cauza problemei ce inițial a dus la încălcarea ei. Acestea reprezintă măsuri „de amploare” ce se extind dincolo de cazul individual specific. Obligația de a institui măsuri generale reprezintă o modalitate de a exercita o influență asupra reformelor legale, juridice ori de politici naționale în sferile ce țin de competența Convenției. În literatura de specialitate se notează faptul că „măsurile generale pot implica amendamente legislative (și în rare cazuri chiar constituționale), adoptarea de măsuri administrative sau executive (adică circulare sau regulamente ministeriale) ori o schimbare în abordarea judiciară internă și interpretarea în conformitate cu jurisprudența Curții, precum și alte activități de instruire și alte măsuri practice” [20, p.6]. Curios este faptul că aceeași doctrină precizează că modificările legislative corespund unei proporții de peste 50 procente din măsurile luate de state. Bunăoară, „în cazul Belgiei, legea adoptată la 31 martie 1987 privind modificarea a numeroase dispoziții privind filiația este rezultatul asumării consecințelor care decurg din hotărârea *Marckx*. Pentru Franța, votul legii din 10 iulie 1991 privind secretul corespondenței transmise pe calea telecomunicațiilor este urmare a hotărârilor *Kruslin* (...) contra Franței (1990)” [3, p.164]. De asemenea, doctrinarii români Mădălina Voican, Ruxandra Burdescu și Gheorghe Mocuța reliefează și alte cazuri de modificare a legislației naționale în urma pronunțării unei hotărâri de către Curte. Astfel, „Austria a modificat articole importante din Codul său de procedură penală, precum și instrucțiunile referitoare la tratamentul deținuților spitalizați și întregul sistem de asistență juridică (...). Danemarca a modificat legea privind încredințarea spre îngrijire a copilului (...). Grecia a modificat o lege privind detenția provizorie. Italia a integrat în noul său Cod de procedură penală, adoptat în 1988, dispozițiile care impun prezența avocaților apărării în timpul procedurii juridice, inclusiv în fața Curții de Casație. Olanda a modificat codul penal militar și legea privind internarea pacienților bolnavi mintal. Suedia și-a modificat legea asupra instrucției religioase obligatorii. Elveția a modificat integral sistemul de organizare judiciară și procedura penală aplicată armatei federale și a revizuit dispozițiile din codul civil referitoare la privarea de libertate în casele de corecție. Marea Britanie a interzis pedepsele corporale în învățământul public” [19, p.53-54].

În Republica Moldova la fel au avut loc reforme legislative semnificative generate de jurisprudența Curții îndreptată împotriva statului nostru. Bunăoară, în urma pronunțării hotărârii-pilot privind cauza *Olaru și alții c. Moldovei* [14] a fost adoptată Legea nr. 87 din 21



aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești [6]. Iar după emiterea hotărârii quasi-pilot referitoare la cauza *Shishanov c. Republicii Moldova* [17] autoritățile naționale au depus eforturile necesare întru crearea unui remediu preventiv și compensatoriu îndreptat spre protecția drepturilor persoanelor afectate de condiții de detenție inadecvate. Eforturile respective au fost materializate prin Legea nr. 163 din 20 iulie 2017 privind modificarea și completarea unor acte legislative [5] și Legea nr. 272 din 29 noiembrie 2018 pentru modificarea unor acte legislative [4].

Remarcăm că o altă activitate practică, care la fel este considerată drept măsură generală, o constituie traducerea, publicarea și diseminarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului la nivel național. La fel, ameliorarea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare ale statului reclamat, precum și activitățile de instruire a exponenților autorităților naționale întru evitarea unor noi încălcări ale Convenției reprezintă măsuri de acest gen.

Măsurile generale au o importanță majoră, întrucât anume ele contribuie la reformarea sistemelor naționale întru îmbunătățirea protecției drepturilor omului dincolo de un caz particular, asigurând astfel eficiența sistemului Convenției și conferindu-i, prin urmare, credibilitate. Măsurile cu caracter individual nu sunt lipsite de importanță, însă măsurile generale au un efect mai puternic și mai „răsunător” în cadrul sistemului național, întrucât nu se limitează la situația individuală a unei persoane, ci influențează soarta unei întregi colectivități. Totuși, ambele categorii de măsuri urmează a fi realizate de către state, indiferent de amplitudinea impactului produs.

#### Referințe bibliografice:

- Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294/436. Versiunea în vigoare din 12.01.2019.
- Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251/699. Versiunea în vigoare din 14.01.2019.
- Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2012. 363 p.
- Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte legislative. Nr. 272 din 29.11.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 462-466/776. Versiunea în vigoare din 12.01.2019.
- Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 163 din 20.07.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 364-370/616. Versiunea în vigoare din 12.12.2018.
- Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești. Nr. 87 din 21.04.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 107-109/282. Versiunea în vigoare din 05.01.2018.
- Recomandarea R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 ianuarie 2000. <https://rm.coe.int/16805e2f06> (vizitat 16.02.2019).
- Sârcu-Scobioală D. *Actul jurisdicțional internațional*. Chișinău: Elan Poligraf, 2013. 329 p.
- Speța Assanidze c. Georgiei* (cererea nr. 71503/01), hotărârea din 08.04.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875> (vizitat 16.02.2019).
- Speța Brumărescu c. României* (cererea nr. 28342/95), hotărârea din 23.01.2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Christine Goodwin c. Regatului Unit* (cererea nr. 28957/95), hotărârea din 11.07.2002. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60596> (vizitat 16.02.2019).
- Speța Kim c. Rusiei* (cererea nr. 44260/13), hotărârea din 17.07.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145584> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Malisiewicz-Gasior c. Poloniei* (cererea nr.43797/98), hotărârea din 06.04.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73081> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Olaru și alții c. Moldovei* (cererile nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07), hotărârea din 28.07.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Saadi c. Italiei* (cererea nr. 37201/06), hotărârea din 28.02.2008. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85276> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Sampanis și alții c. Greciei* (cererea nr. 32526/05), hotărârea din 05.06.2008. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86798> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Shishanov c. Republicii Moldova* (cererea nr. 11353/06), hotărârea din 15.09.2015. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341> (vizitat 17.02.2019).
- Speța Sinan Işik c. Turciei* (cererea nr. 21924/05), hotărârea din 02.02.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97087> (vizitat 17.02.2019).
- Voican M., Burdescu R. și Mocuța Gh. *Curți internaționale de justiție*. București: ALL Beck, 2000. 334 p.
- Anagnostou D. Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights judgments. In: *The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments on Domestic Policy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013. p.1-25.

